

Boekbeoordelingen

Jan Konst, Inger Leemans & Bettina Noak (Hrsg.), *Niederländisch-Deutsche Kulturbeziehungen 1600-1830*. Göttingen: v&R Unipress, 2009. – 381 pp. ISBN 978 3 89971 550 7.

Het onderzoek naar de culturele en literaire betrekkingen tussen Nederland en de omliggende landen mag zich de laatste jaren in een groeiende belangstelling verheugen. Hoewel de meeste literair-historische handboeken vooral aandacht schenken aan de nationale literaire productie, zal niemand nog willen volhouden dat de Nederlandse literatuur zich in een isolement ontwikkelde. De voortdurende interactie met andere literaturen kleurde de Nederlandse letteren, zo bleek nog eens uit recente themanummers van *Nederlandse letterkunde* (2006, 3) en het *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* (2008, 1) over de receptie van buitenlandse literatuur in Nederland vanaf de Middeleeuwen. Beide publicaties bouwden voort op het documentair receptiehistorisch onderzoek dat in de jaren zeventig en tachtig in gang werd gezet met studies als die van Joost Kloek uit 1985 over de vroege receptie van Goethes *Werther* in Nederland. Ging de belangstelling aanvankelijk uit naar de receptie van canonieke auteurs en teksten, vanaf de jaren negentig verschoof de aandacht naar het brede veld van de instituties en bemiddelaars die de internationale transmissie van teksten reguleerden.

Als politieke en culturele mogendheid oefende de Republiek der Verenigde Nederlanden in de eerste helft van de zeventiende eeuw grote invloed uit op de cultuur in de Duitstalige landen, maar welke impact hadden de Duitse cultuur en literatuur op de Nederlanden? Vanaf de late achttiende eeuw groeide de invloed van de Duitse letterkunde in Nederland, maar hoe stond het toen met de impact van Nederland in Duitsland? Deze en andere vragen vormen de rode draad van de bundel *Niederländisch-Deutsche Kulturbeziehungen 1600-1830*. Gezien het historische en actuele belang van de culturele betrekkingen tussen Nederland en Duitsland is het verwonderlijk dat er nog niet eerder een studie verscheen waarin de wederkerige relaties tussen beide landen voor een langere periode systematisch worden beschreven. Er bestaat wel een historisch beeld van die relaties, maar hoe die voorstelling tot stand kwam en welke rol instituties als tijdschriften en genootschappen speelden in

de interactie tussen de twee culturen is nog nauwelijks onderzocht. De bundel *Niederländisch-Deutsche Kulturbeziehungen 1600-1830* voorziet dan ook in een behoefte. De bijdragen zijn bewerkingen van lezingen die werden gehouden tijdens een door het Nijmeegse Centrum voor Duitslandstudies en een aan de Freie Universität Berlin gelokaliseerde onderzoeksgroep georganiseerd congres in Berlijn (mei 2007). Ook vormt het boek een van de tastbare resultaten van het door nwo gefinancierde onderzoeksproject 'De culturele impact van de Duitstalige landen in Nederland tussen 1750 en 1840' dat van 2003 tot 2009 werd uitgevoerd aan de Radboud Universiteit Nijmegen en de Rijksuniversiteit Groningen. De bundel bevat een inleiding en twintig artikelen van zeer uiteenlopende aard. De nadruk ligt op de literatuur, maar alleen al gezien het feit dat literatuur in de bestudeerde periode een zeer beperkte mate van autonomie genoot, komen ook filosofische, theologische, politieke en wetenschappelijke ideeën in het vizier. In de inleiding beschrijven de drie redacteuren de stand van zaken in het onderzoek en stellen zij vast dat de in 1970 door Seymour Flaxman geconstateerde lacune in het onderzoek naar de betrekkingen tussen de Nederlandse en Duitse literatuur na veertig jaar nog maar zeer ten dele is opgevuld. De resultaten van vroeger onderzoek liggen verspreid in vele artikelen en deelstudies, die in de voetnoten van de inleiding worden vermeld. De inleiding kan dan ook functioneren als een catalogus voor wie zich een beeld wil vormen van het onderzoek naar de Duits-Nederlandse betrekkingen.

De redacteuren hebben niet gekozen voor een overkoepelend theoretisch of conceptueel kader, waardoor de bundel (zoals zoveel congresbundels) een heteroog geheel is geworden. In de afzonderlijke artikelen wordt gebruik gemaakt van concepten en benaderingen die geworteld zijn in uiteenlopende institutionele en tekstanalytische richtingen. Om de beschouwingen tot een enigszins samenhangend geheel te smeden zijn de bijdragen verdeeld in vier afdelingen. Het is binnen het bestek van deze bespreking niet mogelijk om aandacht te schenken aan alle afzonderlijke bijdragen. Ik beperk mij tot enkele hoofdlijnen.

De eerste afdeling, getiteld 'Selbstbild und das Bild der Anderen', opent met een artikel van Guillaume van Gemert over de constructie en dynamiek van het Duitse Nederlandbeeld

in de zeventiende en achttiende eeuw. Op basis van een groot aantal uiteenlopende bronnen concludeert hij dat, onder invloed van groeiend nationaal zelfbewustzijn aan beide zijden van de steeds minder diffuse taalgrens, het Duitse beeld van Nederland al aan het einde van de zeventiende eeuw steeds negatiever werd. Van Gemert plaatst het ‘imagologisch Wendepunkt’ dan ook vroeger dan voorheen werd aangenomen. Veranderende wederzijdse beeldvorming is ook het onderwerp van de overige bijdragen in deze sectie. Zo laat Lotte Jensen aan de hand van soms vermakelijke voorbeelden zien hoe het historisch geijkte beeld van de bierslepende en worstverslindende ‘Westfalen’ functioneerde om het vaak wankel Nederlandse zelfbeeld in de verf te zetten en toont Jan Oosterholt aan hoe voorstellingen over Duitsland functioneerden in de Nederlandse literaire kritiek en literatuurgeschiedschrijving in de vroege negentiende eeuw. Het tweede luik van de bundel verlegt de aandacht van de imagologie naar de infrastructuur van het literaire bedrijf. In een goed gedocumenteerde bijdrage laat Jörg Jungmayer zien hoe het werk van Jacob Cats via vertalingen onverminderd aanwezig bleef in het Duitse taalgebied, ook toen het beeld van Nederland in Duitsland in de achttiende eeuw steeds negatiever werd. Dat het met de wederzijdse belangstelling voor het theater medio achttiende eeuw anders gesteld was, laat Kornee van der Haven zien. Zijn bijdrage maakt ook nog eens duidelijk dat onderzoek naar bilaterale betrekkingen in een multilaterale context moet worden beschouwd. Hij maakt namelijk duidelijk dat de tanende belangstelling voor het Nederlandse theater in Duitsland vice versa ook is toe te schrijven aan een veranderende internationale oriëntatie in beide taalgebieden op het theater in Frankrijk en Italië.

De derde afdeling, ‘Wissensvermittlung und Ideentransfer’, werpt licht op de rol van instituties als tijdschriften en genootschappen en van bemiddelaars in processen van cultuuroverdracht. Viktoria Franke onderzoekt aan de hand van de *Allgemeine Literatur-Zeitung* (1785-1803) – een blad dat beschikte over een netwerk van correspondenten in Nederland – het ontstaan van polemieken in recenserende tijdschriften rond 1800 in de context van discussies over persvrijheid en Kantiaanse filosofie. Dat instituties een belangrijke rol speelden bij de overdracht van ideeën over esthetica, godsdienst en filosofie blijkt ook uit de bijdrage van Annemieke Kouwenberg, die aantoont hoe ideeën over filantropie, zoals die gestalte kregen in de Maatschappij tot Nut van ’t Algemeen, in de Duitse gebieden werden gereciperd. In de vierde sectie van de

bundel wordt aandacht gevraagd voor ‘Übersetzung als Vermittlungsinstanz’. Uit de bijdragen van André Hanou, Jeroen Salman, Inger Leemans en Lothar Jordan blijkt hoe vertalingen niet alleen fungeerden als voertuigen voor de overdracht van ideeën, maar ook als slagvelden waarop actuele theologische en maatschappelijke debatten werden gevoerd.

Niederländisch-Deutsche Kulturbeziehungen 1600-1830 is een waardevolle bundel die belangrijke bouwstenen bevat voor verder onderzoek. Het boek maakt duidelijk dat cultuur- en literatuurhistorisch onderzoek sterk gebaat is bij een transnationale invalshoek en bij een samenspel van tekstuele en contextuele benaderingen. Niet alleen de rol van canonieke figuren wordt hier belicht, maar juist ook de activiteiten en opvattingen van personen als vertalers, redacteurs, uitgevers en andere bemiddelaars, die doorgaans nauwelijks aandacht krijgen in de historische overzichtswerken. Juist om die reden is het jammer dat deze zeer informatierijke bundel wel een fraai illustratiekatern bevat, maar geen personenregister.

Mathijs Sanders